

12 Hodnocení kvality výzkumu

Aspekty vědecké práce jako zajištění správnosti získaných tvrzení a výsledků, jejich zobecnitelnosti a opakovatelnosti celé studie se považují za důležitou složku vědecké evidence (Flick 1995, s. 261). Studie by obecně měla být hodnocena z několika úhlů, k nimž patří především:

- význam studie pro rozšíření poznatků v dané oblasti;
- správná volba výzkumného plánu a popsání výzkumné strategie odpovídající položeným výzkumným otázkám a účelu výzkumu;
- pečlivé provedení výzkumu, sběru dat, analýzy a interpretace dat;
- důvěryhodnost závěrů na základě dobře fundovaných argumentů, které vycházejí z významných a doložených dat.

V kvalitativním výzkumu je nutné přihlídnout k jeho zvláštnostem. Pravidla pro hodnocení kvality výsledků nemohou být aplikována mechanicky. Stejně jako kvalitativní výzkum i navrhovaná pravidla a kritéria mají být otevřená. Hodnocení je ověřováno kontextem a cíli posuzování kvality výzkumu a výzkumné zprávy.

Často se setkáváme s tím, že kvalitativní výzkumné projekty, jejichž výsledky neodpovídají zavedeným tradičním kritériím kvantitativní metodologie, nejsou považovány za dostatečně hodnověrné. S touto námitkou se metodologové a výzkumníci vyrovnávají různým způsobem. Těto situace si všimá Stake (1988, s. 251):

„Pokud chce čtenář napadnout výsledky zprávy o případové studii, pravděpodobně řekne, že studie byla provedena subjektivně a nereprezentativně a že výsledky nejsou přesvědčivé. To může být i pravda. Ale tím se studie neznehodnocuje. Odpověď na tyto námitky je dobrý popis metodologických a koncepčních úvah, které byly během studie provedeny, včetně snah o verifikaci výsledků nebo jejich vyvrácení.“

K problému hodnocení výsledků kvalitativního výzkumu se přistupuje ze dvou pozic: buď se provede reformulace klasických kritérií kvantitativního přístupu (validita, spolehlivost, objektivita, zobecnitelnost), nebo se konstruuje nová kritéria, která ještě silněji zohledňují zvláštnosti kvalitativního výzkumu. Seznámíme se nejdříve s dvěma známými systémy kritérií (Maxwell 1992, Lincoln, Guba

1985), které vyhovují druhému požadavku. Dále uvedeme kritéria kvality a tak-
 tky pro jejich dodržení podle metodologa Yina pro případové studie. Nakonec
 popíšeme podrobný systém kritérií, jehož autoři zvolili střední cestu mezi oběma
 pozicemi. Doporučení v této kapitole použijáme ve třech směrech. Jednak nám
 pomáhají v sebereflexi při posuzování vlastní práce. Používáme je pro orientaci
 při návrhu plánu výzkumu a při provedení jednotlivých kroků výzkumu v terénu.
 Zaříd se z nich vychází při hodnocení hotových výzkumných zpráv v grantových
 agenturách nebo v redakcích odborných časopisů.

12.1 Kritéria validity podle Maxwella

Propracované názory na validitu výsledků kvalitativního výzkumu prezentuje
 Maxwell (1992). Ten rozlišuje pět typů validity: deskriptivní validitu, interpre-
 tativní validitu, teoretickou validitu, validitu zobecnění a hodnotovou validitu.
 Tyto typy validity využívá Maxwell v diskusi o různých překážkách a nebez-
 pečích, jež mohou znehodnotit výsledky kvalitativního výzkumu. Nejdříve zmí-
 níme Maxwellův názor na problém zachycení „objektivní reality“ v kvalitativním
 výzkumu, abychom mohli lépe nahlédnout jeho východní epistemologické před-
 poklady.

Podle Maxwella kvalitativní výzkumníci zastávají oprávněný názor, že ne
 každá zpráva o lidech, situacích a jevech je stejně užitečná, důvěryhodná a legi-
 tímní. Zpráva se musí vztáhnout k něčemu vnějšmu, tedy k jevu, o němž je řeč:
 může jít o konstruovanou objektivní realitu, konstrukce aktérů nebo další možné
 interpretace. Zároveň však podle Maxwella neexistuje jediná správná „objek-
 tivní“ zpráva, tedy to, co nazývá americký pragmatista Putnam „pohled božským
 okem“. Jako účastníci sociálního světa nemůžeme totiž vystoupit z rámce, který
 je nám dán. Proto také Maxwellova kritéria validity nevycházejí z konceptu ko-
 rrespondence, kdy lze uvažovat nějakou absolutní pravdu nebo realitu, s níž by
 bylo možné zprávu srovnat:

„Můj přístup nezávisí proto na korespondenční teorii pravdy, v žádném případě ne v tom běžném
 smyslu zrcadlení nebo izomorfnímu mezi zprávou a realitou, tedy v tom smyslu, který kritizuje
 Rorty ... Aplikovatelnost těchto koncepcí validity nezávisí na existenci nějaké absolutní pravdy
 nebo reality, se kterou můžeme zprávu srovnat, ale pouze na tom, že existují určité cesty, jak
 zprávu vyhodnotit, aniž hodnotí pouze vlastnosti zprávy samé, ale v určitém smyslu se vztahují
 k věcem, o kterých zpráva chce vypovídat.“

Maxwellova kritéria se týkají zprávy, ne dat nebo metody. Validita je relativní
 vzhledem k uvažované komunitě výzkumníků. Maxwell se opírá o explicitní nebo
 implicitní postupy, jak sami výzkumníci obvykle hodnotí výzkumné zprávy.

Nejdříve vymezuje deskriptivní (popisnou) validitu. Jde o fakturální přesnost
 zprávy. To znamená, že se nezakresluje věci, které výzkumník viděl nebo slyšel.
 Všechny ostatní aspekty závisí na této kvalitě zprávy. Vzhledem k této kvalitě
 musí panovat intersubjektivní shoda. Deskriptivní validita není podle Maxwella
 závislá na teorii. Neshody ohledně deskriptivní validity je možné rozhodnout
 pomocí dat. Deskriptivní validita se také týká vymezení určitých informací nebo
 se může týkat statistických dat, která výzkum využívá.

Další koncept, který Maxwell uvažuje, je interpretativní validita. V kva-
 litativním výzkumu nejde pouze o popis, jakkoli je důležitý. Výzkumníci se
 především zajímají o to, co různé události, objekty a chování znamenají pro
 účastníky dění. Maxwell přitom uvažuje kognitivní procesy, afekty, emoce, in-
 tence a přesvědčení, které je možné u účastníků identifikovat. Jde tedy o mentální
 stavy, jež nejsou přímo pozorovatelné. Proto před podáním informací o těchto
 aspektech je zapotřebí interpretace toho, co výzkumník viděl nebo slyšel. Jedná
 se o adekvátnost zachycení emic perspektivy. Především se vychází z jazyko-
 vých projevů účastníků, z jejich vlastních slov a konceptů. Interpretativní validita
 samozřejmě závisí na teorii, která však netraje – podobně jako u deskriptivní
 validity – takovou roli. Interpretativní validita má vztah nejenom k vědomým
 konceptům. Zahrnuje i nevědomé koncepty, intence a hodnoty.

Popisná a interpretativní validita mají blízko k prožívané zkušenosti účastníků
 a závisí se na konsenzu s účastníky výzkumu ve zkoumané komunitě (komunika-
 tivní validitace). **Teoretická validita**, jak ji definuje Maxwell, se týká tvrzení,
 která jdou za přímý popis a interpretaci a vyznačují se mnohem větším stupněm
 abstrakce. Jde o teoretické konstrukty, jež výzkumník vnáší do své zprávy tím,
 že je převzal nebo navrhl během studie. Teorie se může vztahovat k fyzickým
 událostem nebo k mentálním stavům. Teoretická validita má vztah k vysvětlovací
 funkci výzkumné zprávy.

Rozdíl mezi popisnou, interpretativní a teoretickou validitou nejsou abso-
 lutní, protože podle Maxwella neexistují objektivní smyslová data, nezávislá na
 výzkumníkových perspektivách, zaměření a teoretickém rámci. Tyto tři druhy va-
 lidity jsou nejčastěji uvažovány při hodnocení kvalitativního výzkumu, protože
 se přímo týkají situace, z níž zpráva vychází.

Validitu zobecnitelnosti podle Maxwella se myslí rozsah toho, jak je možné
 význam zprávy uplatnit i v jiných situacích, populacích a okruzích. Znamená
 něco jiného než zobecnitelnost v experimentálním nebo korelačním výzkumu.
 Zobecnitelnost vstupuje do kvalitativního výzkumu prostřednictvím vývoje nové
 teorie, o níž se předpokládá, že má širší platnost než pouze v aktuální výzkumné
 situaci. V kvalitativním výzkumu se jedná o dva aspekty zobecnitelnosti: zobec-
 nění v rámci dané komunity, skupiny nebo instituce na ty jevy, které již nebyly
 pozorovány, a zobecnitelnost k jiným komunitám, skupinám atd. První typ se ně-

kdy nazývá **interní zobecnitelnost** a druhý **externí zobecnitelnost** a odpovídá analogickým konceptům interní a externí validity.

Hodnotovou validitu uvažujeme, když jsou ve studii obsaženy závěry, které vycházejí z hodnotového posuzování (např. student jednal chybně, když hodil na učitele křídou). Někdy se tato validita nazývá kritická validita. Hodnotová validita je legitimní kategorií kvalitativního výzkumu a je možné o ní diskutovat při hodnocení výzkumné zprávy.

Maxwellovy typy validity jsou užitečnou pomůckou pro hodnocení výzkumných zpráv z kvalitativního výzkumu proto, že navrhnou hierarchický postup jejího posuzování podle cílů, jež si výzkumník obvykle klade. Dále je pro nás důležité, že Maxwell jasně formuluje pochybnosti o uplatňování korespondenční teorie pravdy, jež sdílí s mnohými dalšími metodology kvalitativního výzkumu.

12.2 Kritéria validity podle Lincoln a Guby

Konstruktivisticky zaměření metodologové Lincoln a Guba (1985) zastávají názor, že každý výzkum v oblasti společenských věd se musí vyrovnat s následujícími čtyřmi problémy (s. 290):

1. **Pravdivostní hodnota** (truth value). Kládeme si otázku: *Jak je možné dosáhnout důvěry ve výsledky výzkumu u osob, jichž se zkoumáním týkalo a v jejichž kontextu se výzkum prováděl?*
2. **Uproštěbilitnost** (applicability). *Jsou zjištěné skutečnosti aplikovatelné v jiném prostředí nebo u jiné skupiny lidí?*
3. **Konzistence** (consistency). *S jakou spolehlivostí lze tvrdit, že jsou výsledky opakovatelné, jestliže se zkoumáním uskutečnilo znova u stejných nebo podobných osob a v podobných kontextech?*
4. **Neutralita** (neutrality). *Jak je možné zjistit, aby výsledky studie byly skutečně určeny respondentem, situací a kontextem, a ne předpojatostí, zájmy nebo perspektivou výzkumníka?*

Oba autoři považují koncepty interní a externí validity, opakovatelnosti a objektivitu za nerelevantní, protože jsou spojené s kvantitativním výzkumem a s pozitivisticky pojímanou epistemologií. Navrhují náhradní koncepty, které by lépe vyhovovaly podstatě kvalitativního výzkumu – „důvěryhodnost“, „přenositelnost“, „hodnověrnost“ a „potvrditelnost“.

12.2.1 Důvěryhodnost

Důvěryhodnost (credibility) má podobnost s interní validitou. Ide o to dokázat, že předmet zkoumání byl přesně identifikován a popsán. Bylo navrženo několik kritérií, jejichž zohlednění může zvýšit důvěryhodnost studie:

Dostatečné trvání studie – aby bylo možné naučit se kultuře skupiny, testovat záměrně falešné informace, získat si důvěru skupiny a postupovat iterativním způsobem celou studii, je nutné věnovat studii dostatek času.

Konzultace – doporučují se pravidelné diskuse s osobami, jež se neúčastní výzkumu, aby se odhalila bláha místa průzkumu a přezkoušovaly pracovní hypotézy.

Analýza negativních případů – hledá se případ, který se co nejméně hodí do pracovní hypotézy. Jeho analýza vede k reformulování pracovní hypotézy, aby nová teorie negativní případ buď zahrнула, nebo vyloučila jako nepřístupný. Tímto způsobem se postupuje tak dlouho, až není možné nalézt žádný negativní případ, který by nevyhovoval teorii nebo nespadal do případů vyloučených (analytická indukce).

Kontrola subjektem nebo členy skupiny – jde o proces komunikativní validizace dat i výsledků zkoumanými subjekty.

Triangulace – k evidenci teorie se použije více zdrojů informací, více metod sběru dat a různí tazatelé.

12.2.2 Přenositelnost

Konstrukt přenositelnosti (transferability) odpovídá externí validitě a zobecnitelnosti v kvantitativním výzkumu. Protože kvalitativní výzkum nepracuje se statistickým typem výběru, nelze použít statistická kritéria pro zobecnitelnost. Přenositelnost se myslí možnost využití závěrů z daného případu pro jiný případ, který se mu podobá.

Nejde o určení nějakého indexu přenositelnosti. Odpovědnost za provedení zobecnění na nový případ se přenáší na osobu, jež toto zobecnění chce provést. Úkolem výzkumníka je poskytnout ve zprávě taková data, která umožňují toto rozhodnutí udělat.

12.2.3 Hodnověrnost

Hodnověrnost (dependability) je nutná, aby byla kvalitativní studie důvěryhodná. Některé aspekty spolehlivosti v kvalitativním výzkumu jsme již diskutovali v kapitole 5.1. Jedním z prostředků, jak dospět ke spolehlivosti, je triangulace. Zdá se, že v tomto kontextu se triangulace uvádí oprávněněji, než při jejím doporučování pro zvýšení důvěryhodnosti. Spolehlivost se především zajišťuje procesem

revize (audit). Přizvaný expert kontroluje proces získávání poznatků. Dalším předním revize jsou vlastní získané poznatky. V tomto kontextu pak mluvíme o potvrditelnosti.

12.2.4 Potvrditelnost

Potvrditelnost (confirmability) je analogií objektivity, ale nemá se na mysli objektivita badatele, ale sama studie. Je nutné kontrolovat, zda zpráva obsahuje dost informací, aby bylo možno posoudit nejenom adekvátnost vlastního procesu zkoumání, ale i získané poznatky. Tento aspekt tvoří druhou část procesu revize výzkumné zprávy.

Při posuzování spolehlivosti a potvrditelnosti by měl auditor zahrnout do svého zkoumání tyto oblasti:

- hrubá data, jejich sběr a zobrazení;
- redukci dat a výsledky syntézy;
- rekonstrukci dat a výsledky syntézy na základě struktur použitých kategorií, poznatků a zpráv s jejich integrací konceptů a vztahů k existující literatuře;
- metodologické poznámky a rozhodnutí (také vzhledem k důvěryhodnosti výsledků);
- materiály o cílech a uspořádání projektu, osobní poznámky a očekávání účastníků;
- informace o pilotních studiích a předběžných plánech, informace o vývoji instrumentů.

Někteří metodologové upozornili na skutečnost, že uvedená kritéria odpovídají v přeformulované podobě standardně používaným kritériím Kvantitativního výzkumu. Tabulka 12.1 ukazuje formu převoditelnosti mezi standardními kritérii pozitivistické vědy a kritérii podle Lincolna a Guby (1985).

Tab. 12.1 Kritéria naturalistického a pozitivistického výzkumu

Aspekt	Pozitivistický výzkum	Naturalistický výzkum
pravdivost	interní validita	důvěryhodnost
aplikovatelnost	externí validita, zobecnitelnost	přenositelnost
konzistence	spolehlivost	hodnověrnost
neutrality	objektivita	potvrditelnost

12.3 Kritéria pro případové studie podle Yina

Yin (1994) se při zajištění validity případové studie drží běžných kritérií pozitivisticky pojatého empirického výzkumu – konstruktorové, interní a externí validity i reliability. Tvrdí:

„Protože případová studie je formou empirického výzkumu, tyto čtyři testy jsou relevantní také pro případovou studii. Inovace spočívá v tom, že uvádíme několik taktik, jak se vyrovnat s jejich požadavky v případové studii.“ (Yin 2003, s. 34)

Tabulka 12.2 v přehledu uvádí taktiky pro zajištění jednotlivých typu validity a reliability. Pro zopakování objasníme použité pojmy:

Konstruktorová validita – navržení správných operationalizací sledovaných konceptů. Tabulka 12.2 ukazuje tři možné taktiky pro zveřejnění konstruktorové validity. První se opírá o využití více zdrojů dat; druhá se zaměřuje na vytvoření zdůvodněného řetězce evidence pomocí vhodných dat; třetí je založena na komunikativní validizaci, tedy odsouhlasení částí zpráv informátory z terénu.

Interní validita – v explanatorních studiích jde o správnou identifikaci příčinných řetězců a určení podmínek pro platnost závěrů. Tento test se probírá hlavně v souvislosti s experimenty a kvaziexperimenty. Interní validita se týká příčinných vztahů, má tedy oprávnění pouze u explanačních studií.

Externí validita – vymezení možnosti přenositelnosti závěrů a zobecnění. Tento test se týká překoušení toho, zda výsledky lze zobecnit. Problém zobecnitelnosti je nutné pojímat jinak než u statistického šetření. Jeden případ podle Yina představuje vlastně jeden experiment. Zobecnění se týká možnosti

Tab. 12.2 Kritéria kvality případové studie a taktiky pro jejich splnění

Charakteristika studie	Opatření pro zlepšení kvality	Fáze studie
konstruktorová validita	použití více zdrojů dat dodržení návaznosti evidence	sběr dat
konstruktorová validita	kontrola zprávy klíčovými informátory	zpráva
interní validita	kontrola souhlasu s predikcí podle teorie navržení explanace zohlednění alternativních vysvětlení použití logického modelu fungování případu	analýza dat
externí validita	návrh teorie v jednom případě použití replikační logiky u více případů	plán studie
reliability	použití protokolu studie návrh a udržování adekvátní databáze	sběr dat

navrhnout pomocí případové studie novou teorii. Mluvíme o **analytické zobeční-
telnosti**. Je však jasné, že vyvinutou teorii je nutné dále testovat. Za tím účelem
aplikujeme **replikační logiku** (viz s. 110).

Reliabilita, spolehlivost – prokázání možnosti získání stejných závěrů, pokud
by se studie zopakovala. Toto kritérium je také velmi známé z kvantitativního vý-
zkumu. Cílem reliability je minimalizace náhodných a systematických chyb. Yín
v této souvislosti zdůrazňuje potřebu podrobného protokolu studie, aby ostatní
výzkumníci mohli přezkoušet výsledky posuzované studie. K omezení systema-
tických chyb také slouží udržování úplné databáze všech dat o případě.

Popsané čtyři testy slouží jak pro posouzení plánu případové studie, tak pro
návrh taktik zvyšujících validitu dat, analýzy a interpretace.

12.4 Realistický systém kritérií kvality

V roce 2002 provedl tým odborníků z výzkumného oddělení při kanceláři an-
glického ministerského předsedy výzkum s cílem navrhnout komplexní systém
kritérií pro hodnocení kvalitativního výzkumu a kvalitativních evaluací (Spencer
a kol. 2003). Výzkum byl založen na analýze dosavadních poznatků o systémech
hodnocení kvality kvalitativního výzkumu a na hloubkových interview s jedinci
z několika skupin zástupců vědy, grantových a vládních organizací, jež mají
v gesci výzkum. Důvodem pro tento výzkum byla vysoká četnost kvalitativně
orientovaných výzkumných projektů a evaluací podporovaných státem.

Tým zkoumal celkem 29 různých systémů pro hodnocení kvality výzkum-
ných zpráv a výzkumného procesu. Řešerše se opírala o 300 prací z této oblasti.
Všechny provedené rozhovory se nahrávaly a doslovně přepisovaly. Rozhory
se týkaly několika témat. Diskutovalo se o příspěvku kvalitativního výzkumu
k poznání, probíraly se jednotlivé aspekty kvality výzkumných zpráv a procesu
výzkumu. Shrmažďovaly se údaje o tom, jak jednotliví respondenti hodnotí
význam kritérií kvality, jaké mají znalosti o jejich zaměření, struktuře, obsahu
a aplikaci. Také se probíraly jejich zkušenosti při práci s nějakým systémem
kritérií kvality. Uvažovaly se také různé filozofické (ontologické a epistemolo-
gické) perspektivy jako povaha reality, vztah mezi výzkumníkem a zkoumanými,
vztah mezi fakty a hodnotami, povaha znalostí a vhodnost výzkumných metod.
Konečná verze navrženého systému se pilotně využila při hodnocení několika
výzkumných zpráv a podle zkušeností z tohoto hodnocení se některé pasáže
modifikovaly.

Navržený systém kritérií se předložil na workshopu k posouzení vybraným
12 jedincům, s nimiž byl veden hloubkový rozhovor v první fázi výzkumu. Celý
workshop se zaznamenal a analyzoval. Diskuse a její výsledky se využily k dal-
šímu vylepšení navrhovaného systému kritérií.

Žádný systém kritérií nemůže obsáhnout všechny druhy kvalitativního vý-
zkumu. Navržený systém kritérií vychází ze sublinho realismu, který jsme
popsali v kapitole 3.8. Tabulka 12.3 uvádí několik předpokladů, z nichž kritéria
vycházejí, a charakteristiky přístupů, které není vhodné tímto systémem hodnotit.

Tab. 12.3 Předpoklady zvoleného rámce kritérií pro hodnocení kvality výzkumne
zprávy

Čeho se předpokládá týká	Co zahrnují kritéria	Co je mimo rámec kritérií
Povaha reality	Realita je zprostředkována lidskými konstrukcemi (kritický realismus, sublinní realismus), NEBO Konstrukce reality jsou intersubjektivně sdílené (objektivní idealismus, konstruktivismus).	Externí realita existuje nezávisle na konstrukcích člověka a je přímo přístupná – navlní realismus, NEBO Neexistuje sdílená realita, pouze alternativní individuální konstrukce – radikální konstruktivismus, relativismus.
Vztah mezi výzkumníkem a zkoumaným světem	Svět je ovlivněn výzkumníkem. Mezi výzkumníkem a světem existuje vzájemná závislost.	Svět je nezávislý na výzkumníkovi, NEBO Svět je neoddtělitelný od výzkumníka.
Vztah mezi fakty a hodnotami	Neutralita je nedosažitelná, ale žádoucí. Subjektivní perspektivy je nutné dokumentovat.	Výzkumník nesmí být ovlivněn hodnotami, NEBO Požadavek bezhodnotového výzkumu je nežádoucí a nesplnitelný. Subjektivní zapojení se má maximalizovat.
Povaha znalosti	Falibilistický model: Je žádoucí získat znalosti, které budou přesné. Všechny však jsou provizorní a mohou se upravovat podle dalších poznatků.	Korespondenční model: Je možné získat přesné a jisté poznatky, odpovídající přímo realitě, NEBO Skeptický model: Neexistuje privilegované poznání, jenom alternativní typy porozumění.
Vhodné metody	Nemáme „vhodné“ nebo „nevhodné“ metody. Metody mají být vhodné pro daný účel. Metody mají být flexibilní. Je možné používat metody více nebo méně pečlivě.	Rozdělujeme metody na „vhodné“ a „nevhodné“. Existuje hierarchie metod. Metody jsou pevně dány pravidly, NEBO Lidské chování lze zachytit pouze intuitivně, tento proces není možné vysvětlit.

Uvádíme mírně zkrácený obsah všech 18 kritérií tak, že po označení hodnocené oblasti ve zprávě nebo ve výzkumném procesu následuje kritériální otázka a po ní indikátory kvality, což jsou požadované vlastnosti zprávy nebo výzkumného procesu.

1. **Výsledky: Jak důvěryhodné jsou výsledky studie?**
 - Závěry a výsledky musí být podporovány daty a získanou evidencí (např. čtenář musí dokázat rozpoznat, jak výzkumník dospěl k závěrům; jednotlivé části analýzy jsou jasně rozzeznatelné).
 - Výsledky dávají smysl a rezonují s ostatními znalostmi v oboru. Výsledky se porovnávají s jinými datovými zdroji.
2. **Výsledky: Jak byly rozšířeny znalosti v oboru?**
 - Existuje přehled literatury. Cíle a plán byly sestaveny v kontextu dosavadních znalostí. Identifikovala se nová oblast zkoumání.
 - Diskutuje se, jak výsledky rozšiřují dosavadní poznatky.
 - Výsledky se konceptualizují způsobem, který poskytuje nové pohledy na problémny dané oblasti.
 - Diskutují se omezení evidence a co zůstává nejasné a neznámé, jaké jsou zapotřebí nové poznatky.
3. **Výsledky: Jak výsledky odpovídají zadaným cílům?**
 - Cíle jsou jasně určeny. Uvádějí se změny ve formulaci původních cílů.
 - Výsledky jsou jasně provázány s cíli.
 - Existuje souhrn výsledků s ohledem na deklarované cíle výzkumu.
 - Diskutují se omezení studie při dosahování cílů.
4. **Výsledky: Jak dobře je vysvětlen rozsah možného zobecnění a přenosu?**
 - Diskutuje se, co je možné převést na větší nebo jinou populaci.
 - Podobně se popisuje kontext studie, aby se mohl čtenář rozhodnout, zda může využít výsledky ve vlastním prostředí.
 - Diskutuje se, jak lze výsledky a hypotézy vztáhnout k teoriím. Uvažují se alternativní vysvětlení.
 - Uvádí se evidence pro podporu zobecnění.
 - Diskutují se omezení možností generalizace.
5. **Výsledky: Jak jasný je základ pro evaluaci (řká se evaluačních studií)?**
 - Diskutuje se, jak se provedlo hodnocení programu/objektu hodnocení.
 - Popisují se formální kritéria pro hodnocení.
6. **Plán výzkumu: Lze plán studie obhájit?**
 - Diskutuje se o obecná strategie plánu výzkumu pro dosažení cílů výzkumu.
 - Diskutují se nezamýšlené důsledky intervence.
7. **Výběr: Jak lze obhájit zvolený plán výběru/vzorování?**
 - Popisují se místa pro výběr a proč byla vybrána.
 - Popisují se populace a jaký má k nim výběr vztah (extrémní případ, průměrný případ atd.).
 - Uvádějí se důvody pro provedení výběr.
 - Diskutuje se, jak výběr umožní požadované porovnání.
8. **Výběr: Složení vzorku – jak dobře je popsáno?**
 - Podrobný profil vzorku.
 - Diskutuje se maximalizace úsilí získat správný vzorek.
 - Jsou dokumentovány důvody pro nezařazení nebo neúčast ve vzorku.
 - Diskutuje se přístup a metoda dosažení přístupu do terénu/k jedincům i to, jak mohla ovlivnit přístup.
9. **Sběr dat: Jak dobře byla data shromažďována?**
 - Diskutuje se: a) kdo provedl sběr dat; b) procedury a dokumentace sběru dat; c) kontrola původu, originality dokumentů.
 - Provádí se audio-/videozáznam rozhovorů, pozorování, konverzace.
 - Popisují se konvence zhotovování terénních poznámek.
 - Diskutuje se, jak mohly organizace výzkumu a terén ovlivnit shromážděná data.
 - Pomocí citací a vypsání je demonstrována bohatost získaných dat.
10. **Analýza: Jak dobře byla popsána analýza?**
 - Popis formy originálních dat (použily se např. doslovné přepisy rozhovorů).
 - Je uvedeno jasné zdůvodnění volby systému organizace dat (programový systém).
 - Je uvedena evidence, jak se generovaly popisné kategorie; diskuse, pomocí příkladů, jak byly navrženy analytické koncepty a typologie.

11. Analýza: Jak dobře se zachoval a popsal kontext datových zdrojů?

- Je podán popis pozadí nebo historického vývoje a organizační charakteristiky místa studie a prostředí.
- Perspektivy a názory účastníků se uvádějí do osobního kontextu (např. použití případové studie, vybrané individuální profily, extrakty z textů).
- Je objasněn původ psaných dokumentů.
- Používá se databázový systém, který zachovává kontext (např. umožňuje analýzu uvnitř případu).

12. Analýza: Jak dobře byla zkoumána škála možných pohledů a perspektiv?

- Diskutuje se, jak přispívá vzorek k zachycení celé variace.
- Popisuje a objasňuje se variace perspektiv a alternativních postojů.
- Diskutují se navzájemné typologie a modely.
- Zkoumá se původ a vliv jiných postojů a pohledů.
- Zohledňují se negativní případy.

13. Analýza: Jak dobře byly popsány podrobnosti, hloubka a komplexnost dat?

- Provedlo se zkoumání, jaké účastníci používají pojmy a jak je používají.
- Proběhl rozbor a zobrazení nuancí dat.
- Diskutují se explicitní a implicitní vysvětlení.
- Byly detekovány působivé faktory a vlivy.
- Byly identifikovány a diskutovány konfigurace a pravdivosti uvnitř dat.
- Jsou prezentována objasnění textů citací a pozorování.

14. Zpráva: Jak dobře a jasně je podáno spojení mezi daty a interpretací?

- Propojení mezi analytickými komentáři a prezentací dat je jasné.
- Diskutuje se, jak bylo provedeno propojení závěrů s textovými ilustracemi.
- Diskutuje se, jak se došlo k vysvětlením a závěrům s ohledem na interpretaci původních dat.
- Jsou ukázány příklady negativních případů a to, jak se liší jejich povaha od hlavních tvrzení nebo hypotéz zprávy.

15. Zpráva: Jak je jasná a koherentní zpráva?

- Ukazují se propojení mezi cíli a otázkami studie.
- Je zpracováno vyprávění o případu a zpráva o jednotlivých tématech.
- Má strukturu, která provádí čtenáře pomocí komentářů.
- Poskytuje informace pro cílové skupiny čtenářů.
- Hlavní poznatky jsou zdůrazněny a shrnuty.

16. Reflexivita a neutralita: Jak jasně jsou vykresleny použité předpoklady, teoretické perspektivy nebo hodnoty?

- Diskutují se hlavní předpoklady/hypotézy/teoretické systémy, z nichž se vychází.
- Diskutují se osobní pohledy členů týmu a to, jak mohou ovlivnit výsledky (zvláště v souvislosti s evaluačním výzkumem).
- Uvádí se evidence otevřenosti k pohledům účastníků, k teoriím a předpokladům (diskutují se změny hypotéz, evidence otevřenosti k alternativním vysvětlením atd.).
- Diskutuje se, jak chyby v plánu výzkumu a při sběru dat nebo analýze mohly ovlivnit závěry a jak se k nim přihlíželo.
- Je reflektován vliv výzkumníka na průběh výzkumu.

17. Etika: Přihlélo se k etickým aspektům studie?

- Je uvedena evidence citlivosti k potřebám účastníků.
- Je dokumentováno, jak adekvátně se výzkum prezentoval účastníkům.
- Je doloženo získání informovaného souhlasu.
- Diskutuje se zachování anonymity.
- Diskutuje se poskytnutí výsledků účastníkům.
- Rozzebírají se potenciální negativní dopady na účastníky a to, jak se jim zabránilo.

18. Kontrolovatelnost: Jak adekvátně se dokumentoval výzkumný proces?

- Je provedena diskuse síly a slabosti zdrojů dat a metod.
- Změny v plánu výzkumu a důvody pro tyto změny jsou doloženy.
- Jsou dokumentovány změny při provádění výběru, sběru dat a analýze a jejich vliv na získané výsledky studie.
- Jsou uvedeny hlavní dokumenty studie (vstupní dopisy, formuláře a návody pro pozorování a rozhovory, způsob uložení dat v počítači, obnos-podařování artefaktů a dokumentů).

12.5 Souhrn

Pro kvantitativní výzkum existují tradiční systémy kritérií pro zajištění kvality získaných výsledků (viz např. Hendl 2004). Validita je však také problémem v kvalitativním výzkumu. Například Maxwell považuje za důležité uvažovat deskriptivní validitu, interpretativní validitu, teoretickou validitu, validitu zobecnitelnosti a hodnotovou validitu. Deskriptivní (popisná) validita odkazuje na faktální přesnost zprávy. Interpretativní validita odpovídá adekvátnímu zohlednění pohledů účastníků studie, jejich intencí, myšlení a zkušeností. Ty je nutné pochopit, interpretovat a dostatečně popsat. Teoretická validita odpovídá stupni, jak vyvinutá teorie dobře vystihuje data. Práme se, zda je teorie důvěryhodná a obhajitelná. Validita zobecnitelnosti se týká možnosti přenosu závěrů na jiné situace (případně návrhu teorie). Hodnotovou validitou posuzujeme etické a hodnotící aspekty závěrů.

Popsali jsme další tři známé systémy kritérií kvality. Spencer a kol. (2003) založili svůj podrobně zpracovaný systém na realistickém přístupu ke kvalitativnímu výzkumu. Pracovali s výsledky rozsáhlé rešerše jiných systémů a vytvořili systém 18 kritériálních otázek, které mají sloužit jako opora při přípravě, autoreflexi a kritice zpráv o kvalitativním výzkumu. Systémy hodnocení kvality slouží také jako základ pro kvalitativní přípravu studie.

13 Systematický přehled, sekundární analýza a metaanalýza

Přehled jako forma vědeckého sdělení znamená shrnutí nejnovějšího vývoje teorie nebo empirického výzkumu v dané oblasti. Doporučuje se provádět přehled systematicky, tj. máme vycházet z určitého plánu, který vymezuje rozsah přehledu, jeho cíle a způsob zpracování. Při zpracování kvantitativních primárních studií se dáva dnes přednost metaanalýze. Tato metoda poskytuje prostředky, jak se vyhnout systematickým chybám při shromažďování výsledků, jejich kritickém přezkoušení a statistickém vyhodnocení (Hendl 2004).

Přehled, jenž se drží zásad vědeckého postupu, nazýváme **systematický přehled**. Zpracování systematického přehledu lze pojímat jako každý jiný empirický výzkum. Cooper (1989) vypracoval pětistupňový model pro tvorbu systematického přehledu. Považuje proces syntézy vědeckých výsledků za provedení vědecké procedury pro sběr dat a jejich analýzu, v níž lze užít podobná kritéria kvality jako v jiném empirickém výzkumu. Cooper měl na mysli především metaanalytický přehled, jeho doporučení lze však využít i při návrhu postupu kvalitativně zpracovaného přehledu.

Proces tvorby systematického přehledu podle Coopera zahrnuje formulaci problému (výzkumná otázka), sběr dat (vyhledávání literatury), vyhodnocení kvality dat, analýzu dat a jejich interpretaci a prezentaci výsledků. Pro každou fázi Cooper popsal příslušný úkol, její funkci v přehledu a procedurální rozdílnosti, jež mohou způsobit odlišnosti nebo chyby v závěrech. Jednotlivé fáze jsou anotovány v tabulce 13.1 s ohledem na jejich funkce a charakteristiky v celém procesu vytváření přehledu.

V poslední době došlo k velkému pokroku při vývoji různých metod systematického přehledu. Některé problémy však zůstávají nedořešené. Dosavadní přístupy mají tendenci upřednostňovat kvantitativní formy evidence a opomíjejí její další typy. Je proto zapotřebí zvažovat postupy, které zohlední různorodost